

- ¹ Literatūros metraštis su kalendorium 1942 metams. - Kaunas, 1942. - P. XLIV.
- ² Auryla V. Lietuvių vaikų literatūra. - Vilnius, 1967. - D. 1, p. 174-182; Raguotienė G. Pranas Mašiotas apie vaikų literatūrą ir skaitymą // Bibliotekų darbas. - 1983, Nr. 12, p. 28-31; Tarp knygų. - 1996, Nr. 2, p. 16-20.
- ³ Vaižgantas. Raštai. - Kaunas, 1929. - T. 12, p. 141-149; Švietimo darbas. - 1923, Nr. 10, p. 632-635.
- ⁴ Kuzmickas V. Ankstyvoji Prano Mašiotas publicistika // Mūsų kalba. - 1978, Nr. 6, p. 45-54.
- ⁵ Mašiotas P. Mums, lietuviams, nekenktų, kiek galima, susipažint su gyvenimu ir rūpesčiais kitų tautų... / P.A. // Varpas. - 1893, Nr. 2, p. 29-30.
- ⁶ Mašiotas P. Gromatos iš svetur [x]. Kokie skaitymai priguli parūpinti žmonėms?. - Aut. nenurodytas // Varpas. - 1894, Nr. 8, p. 126-127.
- ⁷ Mašiotas P. Prie "sensacijų laikraščio" / Pr. Mš. // Viltis. - 1910, spal. 6 (19).
- ⁸ Mašiotas P. Vėsula / Pr. Mš. // Vairas. - 1914, Nr. 5, p. 16-17.
- ⁹ Žr. 7 įrašą.
- ¹⁰ Žr. 2 įrašą.
- ¹¹ Mašiotas P. Apie šį, apie tą (XIV). Da apie laikraštį "žmonėms" / Pr. Mš. // Vilniaus žinios. - 1905, birž. 21 (liep. 4); Apie šį, apie tą (XLX). Da apie laikraštį "žmonėms" / Pr. Mš. // Vilniaus žinios. - 1905, rugpj. 2 (15).

- ¹² Mašiotas P. Apie šį, apie tą (Oj, tie mūsų laikraščiai, tie mūsų laikraščiai) / Pr. Mš. // Vilniaus žinios. - 1905, kovo 11 (24).
- ¹³ Žr. 7 įrašą.
- ¹⁴ Mašiotas P. Laikraščiai pabaigė: [feljetonas] / Pr. Mš. // Viltis. - 1910, liep. 16 (29).
- ¹⁵ Žr. 11 įrašą.
- ¹⁶ Mašiotas P. Iš tikro ne be reikalo ... / Aszaka // Auszra. - 1884, Nr. 10/11, p. 378-379.
- ¹⁷ Mašiotas P. Mokyklų dalykai / Pr. Mš. // Lietuva. - 1919, rugs. 14; Pradedamojo mokslo reikalai / Pr. Mš. // Lietuva. - 1921, birž. 16; Mūsų aukštesniosios mokyklos reikalais / Pr. Mš. // Lietuva. - 1923, geg. 4.
- ¹⁸ Raguotienė G. "...Mesiu dar keletą minčių į vaikų literatūros klausimą": [Pranas Mašiotas apie vaikų literatūrą ir skaitymą] // Tarp knygų. - 1996, Nr. 2, p. 16-20.
- ¹⁹ Mašiotas P. Dėl V. Kudirkos įvertinimo // Klaipėdos žinios. - 1924, lapkr. 5; "Varpas" ir didysis varpininkas V. Kudirka // Švietimo darbas. - 1924, Nr. 1, p. 35-39.
- ²⁰ Žr. 4 įrašą.
- ²¹ Mašiotas P. Senomis akimis žiūrint / Pr. Mš. // Vairas. - 1915, Nr. 20, p. 313-315; Ar ne per daug garbės / Pr. Mš. // Vairas. - 1915, Nr. 23, p. 367.
- ²² Mašiotas P. Apie bites / Pranas Aszakaitis // Auszra. - 1885, Nr. 4/5, p. 122-129; Nr. 7/8, p. 202-206.

Zusammenfassung

Hauptzüge des publizistischen Schaffens von Pranas Mašiotas

Bronius RAGUOTIS

Pranas Mašiotas (1863-1940) ist vor allem als ein litauischer Kinderschriftsteller bekannt. Er schrieb auch einige Mathematiklehrbücher sowie andere Schulbücher. In seinem schöpferischen Nachlass kommt aber auch dem publizistischen Schaffen eine bedeutende Rolle zu. Seine ersten Veröffentlichungen erschienen 1884, und seitdem war er fast bis zu seinem Tode, also mehr als 50 Jahre lang, wenn auch mit unterschiedlicher Intensität, publizistisch tätig. Den vorhandenen Quellen zufolge beläuft sich die Zahl seiner publizistischen Beiträge auf mehr als 500.

Er hat für rund 50 Zeitungen bzw. Zeitschriften geschrieben. Vorwiegend befasste er sich mit Fragen des geistigen Lebens seiner Nation, der Gesellschaft und des Menschen sowie der Kultur und Volksbildung. Seine Publikationen waren eine konkrete Begriffe gekennzeichnet. Diese spezifische Art des literarischen Schaffens von P. Mašiotas ist auch für seine andere Schriften charakteristisch. Vor allem gilt das für seine populärwissenschaftlichen Publikationen, seine Memoiren und zum Teil auch für sein erzählerisches Schaffen für Kinder.

UDK 888.2(092 Šalčius)

Keliautojo, publicisto ir rašytojo Mato Šalčiaus knygos

Dalia GARGASAITĖ

Bibliografijos ir knygotyros centras, K.Sirvydo 4, 2600 Vilnius

Raminta ŠALČIŪTĖ-SAVICKIENĖ
A.Smetonos al. 13-9, 3016 Kaunas

Daug išmoksi iš mokytojų,
daug išmoksi iš žmonių,
bet daugiausia iš knygų

Mahatma Gandi

Keliautojas, publicistas ir rašytojas M. Šalčius (1890-1940) yra plačiai išgarsėjęs savo knyga "Svečiuose pas 40 tautų". Be šios knygos, M. Šalčius yra parašęs dar daug kitų knygų ir knygelių, kurios skaitytojams yra mažiau žinomos. Baigęs "Saulės" kursą 1907 m., jis mokytojavo, vėliau redagavo laikraščio "Lietuvos žinios" priedą "Mokykla". Tie jo darbai daugiausia buvo skirti besimokančiam jaunimui. Didelę M. Šalčiaus parengtų knygų dalį sudaro vadovėliai ir mokyklos reikmėms skirti leidiniai.

Pirmąjį mokyklai skirtą rinkinį pavadinimu "Pasakėlės ir dainelės" sudaro penkios knygelės. Jose išspausdinta lietuvių liaudies pasakų, dainų ir kt. Gaila, kad egzempliorių labai mažai išlikę. Geriausiai visą komplektą išsaugojo E.Saltykovo-Ščedrino biblioteka Sankt-Peterburge.

Antra "Mokyklos knygyno" serija vadinasi "Pasakos". Joje buvo 1913 m. išleistos 8 knygelės, deja, ne visos išlikusios. Trys pirmosios knygelės - danų rašytojo K. Anderseno pasakos "Pas Kristaus eglę", "Eglė" ir "Lakštingala". Taigi to meto mažasis skaitytojas buvo supažindintas su geriausio pasakų kūrėjo pasakomis. Ketvirtoji knygelė "Indomūs gyvuliai" - pasakojimai apie įvairius prijaukintus laukinius gyvulus, apie žmogaus ir žvėrių bei paukštelių draugystę. Penktoji knygelė - V. Anenarijaus "Pasaka apie vieną bitelę". Trijų knygelių nesurasta nė vieno egzemplioriaus: "Ali Bekas" (Nr. 6), "Vaiko malda prie tėvų ir augintojų" (Nr. 7), Uido "Nelius ir Patrašas" (Nr. 8).

Serijoje "Pasakos, dainelės ir mįslės" buvo dešimt knygelių: "Aš papasakosiu pasaką..." (Nr. 1), "Gulbės" (Nr. 2), "Apie žvėris" (Nr. 3), "Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas" (Nr. 4), "Nykščiukas" (Nr. 5). Penkių knygelių iš šios serijos dar nepavyko surasti: "Šuo ir vilkas" (Nr. 6), "Pasaka apie dukrą ir podukrą" (Nr. 7), "Karalaitis" (Nr. 8), "Apie šalną" (Nr. 9), M. Valančiaus "Bičiuliai" (Nr. 10). Būtų gera, kad bibliotekininkai ir bibliofilai atidžiau paieškotų trūkstamų knygelių egzempliorių.

Šios serijos viršelyje (p. 4), be minėtų 10 knygelių, nurodyta dar viena serija, apie kurią sužinota tik tiek: "III serija. 16 knygelių - didesnių Lietuvos ir kitų tautų mokslininkų poetų ir šiaip veikėjų su jų paveikslais biografijos (spaudoje)". Šios serijos nė vienos knygutės nepavyko rasti. Galimas dalykas, kad tai buvo tik sumanymas, kurio realizavimą sutrukdė 1914 m. prasidėjęs karas.

Minėtame viršelyje taip pat nurodyta: "Visas knygutes puošia dailininko A. Jaroševičiaus paįšyti viršeliai, paveikslai, ornamentai, vinjetės". A. Jaroševičius (1870-1956) po didesniais piešiniais pasirašydavo pavarde arba slapyraide mis A.J., kai kur nurodydavo metus - 1913. Tuo metu dailininkas gyveno Kazanėje, dirbo mokytoju ir susirašinėjo su M. Šalčiumi. R. Šalčiūtė-Savickienė yra išsaugojusi tėvui rašytą dailininko laišką, kuriame jis atsiprašo, kad gerai neįskaitęs teksto, nupiešė lietuvių su verpste, o ne su rateliu.

Visoms toms trimis serijoms ("Pasakėlės ir dainelės", "Pasakos" ir "Pasakos, dainelės ir mįslės") bendra štai kas: 1) jas sudarė M.Šalčius ("Sutaise M.Š-čius"), 2) jas iliustravo tas pats dailininkas, 3) jos yra nedidelės apimties (nuo 10 iki 27 p.), 4) išspausdintos 1913 metais.

Dvi paskutinės serijos išspausdintos Vilniuje M. Kuktos spaustuvėje, pirmoji - Seinuose, Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir bendrovės spaustuvėje.

Knygelės parengtos atsižvelgiant į mokinių amžių ir interesus, parašytos gražia, suprantama kalba, retkarčiais įterpiant dar tuo metu vartojamą dviskaitą, kai kurie tekstai išspausdinti didelėmis raidėmis, iliustruoti. Pasakojimai, pavyzdžiui, "Indomūs gyvuliai" galėtų būti skaitomi ir šių dienų skaitytojo.

Knygelės turbūt turėjo didelį pasisekimą, nes buvo tikro pedagogo M. Šalčiaus parengtos, ir beveik visos buvo "suskaitytos". Iš šių serijų daugiausia, Bibliografijos ir knygotyros centro žiniomis, yra išlikę 7 egzemplioriai, mažiausiai

vienas (pavyzdžiui, "Pasakėlių ir dainelių" serijos penktoji knygelė "Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas" išlikusi tik E. Saltykovo-Ščedrina bibliotekoje Sankt-Peterburge), o kai kurių - nė vieno.

Matyt, K. Anderseno pasakos buvo labai populiaros, o gal pats M. Šalčius jas labai mėgo. Štai 1922 m. "Kultūros" bendrovė Šiauliuose išleido jo išverstas dvi K. Anderseno pasakas "Lakštingala" ir "Pas Kristaus eglėle". Vienos išlikusios knygelės gale yra prieštarinčių atsiliepimų, įrašytų pieštuku: "Labai graži. Tokios niekur nėra" ir "Baisiai neįdomi, tik mažiems vaikams skaityti", "Man nežingeidi". Iš antspaudų matyti, kad knyga priklausė "Marijampolės valstybinei Rygiškių Jono gimnazijai". Ją išspausdino Bibliografinio instituto spaustuvė Leipcige.

Šioje spaustuvėje buvo išspausdintas ir kitas "Kultūros" bendrovės leidinys - "Nykščiukas. Sigutė ir kitos žmonių pasakos, dainelės ir mįslės". Jas surinko M. Šalčius. Knyga išleista po "Lakštingalos", taigi 1922 arba vėlesniais metais. Ji iliustruota. Bibliografijos ir knygotyros centre esantis egzempliorius (C 107651) taip "suskaitytas", kad lapai perplyšę po vieną ir net po du kartus. Tai rodo jos populiarumą, o kartu ir netinkamą elgesį su knyga. Šis knygelės egzempliorius priklausė Pilsupių pradinei mokyklai (Kėdainių apskrityje).

M. Šalčius "parinko iš V. Avenarijaus iš anglų autorių" ir sudarė "Gamtos pasakas", kurias 1922 m. išleido "Kultūros" bendrovė Šiauliuose, išspausdino taip pat Bibliografinio instituto spaustuvė Leipcige. Nors nepamėta, kam ji skirta, bet iš turinio (pasakojimai apie bites, kurpkas ir kt.) matyti, kad tai mokykliniai skaitiniai. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos egzemplioriuje (A 261/922) yra antspaudas "Kauno Gimnazijos suaugusiems L.M. Knygnas P.S." Taigi ją skaitė ir suaugusieji.

Pirmojo pasaulinio karo metais M. Šalčius ruošė vaikams ir kitokio pobūdžio skaitinių. Marčiaus Rūtino slapvardžiu pasirašytas mokykloms skirtas "Žinynėlis" buvo išleistas Kultūros ir švietimo sekcijos ir išspausdintas lietuvių spaustuvėje Voroneže 1918 m. "Prakalboje" autorius sako, kad rašydamas šią knygelę, jis norėjo lavinti vaikų proto ir sielos pajėgas, drauge teikti žinių apie aplinkinius daiktus. Nepamirštas ir tiesioginis skaitomųjų knygų tikslas - mokyti gimtąja kalba skaityti ir rašyti. M. Šalčius rašo, kad medžiagos parinkimo idėja skolinta iš Amerikoje skaitomų knygų. Čia pririnkta skaitymėlių apie įvairius gamtos reiškinius, didaktinių pasakojimų ir nedidelės apimties grožinės literatūros kūrinių (Ezopo, Maironio, M. Valančiaus, P. Armino, A. Jakšto-Dambrausko ir kitų). Knygelė yra 80 puslapių, gausiai iliustruota. Įdomu pažymėti, kad ji buvo parašyta Amerikoje, nes po prakalbos autorius pasirašęs "Mass. U.S.A.". Tik nėra žinių, kaip per karą rankraštis pasiekė Voronežą (gal būt per brolių Petrą, kuris studijavo Maskvoje).

Pasibaigus karui, "Žinynėlis" buvo perspausdintas dar du kartus - 1921 ir 1922 m. Išleido "Švyturio" bendrovė, veikusi Kaune ir Vilniuje. Antrojo leidimo "Prakalboje", pasirašytoje Kaune 1920 m. lapkričio mėnesį, autorius ra-

šo, kad ši "Žinynėlio" laida yra kiek perdirbta ir gerokai papildyta. Ta pati "Prakalba" pakartota ir trečiajame papildytame leidime. Abu leidimai išspausdinti O. fon Mauderodės spaustuvėje Tilžėje. Kadangi antrajame ir trečiajame leidime yra nurodyta, kad tai pirmoji dalis, reikia manyti, kad autorius rengėsi išleisti ir antrą dalį. M. Šalčiaus archyve yra antrosios dalies rankraštis, bet jis, matyt, nebuvo išleistas.

Recenzijoje "Žinynėli" išanalizavo kalbininkas J. Jablonskis, iškeldamas teigiamas ir neigiamas jo ypatybes. Jis pripažino, kad knygelė tinka pradžios mokykloms, bet nurodė, kad daugoka skaitinių versta iš svetimų kalbų, ypač anglų, kai kurios pasakėčios ne visai tinka lietuviui vaikui, kai kurie tekstai per sunkūs ir pan., vietomis iliustracijos neatitinka turinio. Recenzentas teigia, kad rinkinio kalba gana sklaidi, tik pataiso kai kurias klaidas. Jis priekaištauja M. Šalčiui, kad šis ne visada laikosi vienodų kalbos taisyklių, pavyzdžiui, rašo Aisopas ir Aizopas ir pan. Matyt dėl šios griežtos J. Jablonskio kritikos M. Šalčiaus "Žinynėlis" buvo pripažintas netinkamas naudoti pradžios mokykloje kaip vadovėlis².

Gyvendamas JAV 1915-1919 m. M. Šalčius pasireiškė kaip veiklus spaudos darbuotojas ir visuomenės veikėjas. Tėvynės mylėtojų draugija 1917 m. išleido jo parašytą knygą "Dešimt metų tautiniai-kultūrinio darbo Lietuvoje" (1905-1915). Ji išspausdinta Čikagoje, "Lietuvos" laikraščio spaustuvėje, turi 99 puslapius, yra įdomiai apipavidalinta: skyrių bei poskyrių pavadinimai išspausdinti paantraščiame, taupant vietą. Autorius knygos "Prakalboje" rašo: "Šioje gadynėje pasaulyje yra nusistovėjęs paprotys - kiekvienų metų pabaigoje padaryti visų atliktųjų darbų apyskaitas, iš kurių galima būtų matyti, kiek, kada, kaip ir atlikta kokio darbo. Tokios apyskaitos yra nepaprastai didelės svarbos: iš jų galima patirti ir pasimokinti iš praeities, kaip geriau, tobuliau atlikus darbus ateityje, iš jų galima prisiminti daugelį užmirštų svarbių dalykų ir kreipti į juos daugiau domos".

Autorius rašo, kad čia apžvelgti tik Lietuvoje atlikti darbai. "Kai kas norėtų matyti joje ir to laiko brolių amerikiečių atliktuosius darbus, bet kadangi rašantis šią knygelę nebuvo visai per tą laiką Amerikoje ir nepažino amerikiečių darbų, tai jis palieka tai atlikti pažinusiems žmonėms", - teisinosi M. Šalčius. Jis rašo, kad parašyti knygelę, ypač su statistiniais duomenimis, nėra lengva, nes lietuviai nėra pratę viską patys skaičiuoti ir užrašyti, už juos tai darę kita-taučiai, o jų statistika ne visada objektyvi. Prakalbos parašyta 1917 m. sausio 10 d. Wilkes-Barre, Pa. Iš pradžių trumpai apžvelgtas kultūrinis-tautinis darbas pradendant kanau-ninko M. Daukšos išversta "Postile", toliau rašoma apie D. Poškos, S. Daukanto darbus, "Aušros" ir "Varpo" svarbą, lietuviškos spaudos uždraudimą ir jos atgavimą 1904 m.

Bene svarbiausias, šių dienų požiūriu vertinant, yra ant-rasis skyrius "Žvilgsnis į mūsų visuomenę apskritai", kuriame apžvelgtas lietuvių gyvenamasis plotas Kauno, Vilniaus, Kuršo, Gardino gubernijose ir Prūsų Lietuvoje, pateikti kai kurie statistiniai duomenys. Toliau rašoma apie 1905 m. "liuositybės" demonstracijas ir prakalbas, lietuvių

tautinės sąmonės pasireiškimą, mokslo troškimą, kaimiečių gyvenimo persilaužimą ekonomine ir organizacine prasme, apie lietuvių suorganizuotą draugijas, leidžiamus laikraščius ir t.t. Knyga iliustruota Vydūno, P. Vileišio, J. Biliūno, Maironio ir kitų žymių kultūros veikėjų portretais ir kt. piešiniais. Leidinyje apžvelgtas Lietuvos pramonės ir prekybos vystymasis remiantis statistiniais duomenimis.

M. Šalčius taip suformulavo darbo išvada: "Sugrįžę prie pradžioje šio straipsnio pastatyto klausimo, kas mūsų padaryta to 10-mečio bėgyje ir kaip mes turime žiūrėti į savo rytojų, reikia pasakyti štai kas: 1) mūsų visuomenė Lietuvoje krovėsi į stiprų, sveiką tautinį kūną; 2) literatūroje, dailėje ir šiaip dvasiniame gyvenime apreiškė savo ypatingą, savistovų dvasinį kelią; 3) pramonėje ir prekyboje ir apskritai medžiaginiame gyvenime apreiškė daug gyvybės ir gajumo".

M. Šalčius apgailestauja, kad Pirmasis pasaulinis karas sugriovė taip gražiai pradėtą tautinį kultūrinį gyvenimą, bet kartu tiki ateitimi, pilnas ryžto tą gyvenimą atstatyti.

Autorius naudojami tokiais šaltiniais: "Vairo" žurnalo 1913-1914 m. numeriais, Tilžėje išleistu "Naujuoju kalendoriumi" (1902), "Vilniaus kalendoriumi" (1906-1914), A. Ambrasaičio knyga "Die Provinz Ostpreussen" (1896), Brokhauzo ir Efrono enciklopedija (Sankt-Peterburgas, 1892-1904), leidiniu "Vsia Rosija. Statističeskij sbornik" (Sankt-Peterburgas, 1913). Jis sugebėjo atrinkti reikiamą literatūrą, trumpai ir aiškiai apžvelgti visas mūsų gyvenimo puses.

Knygelė "Kaip gyvena latviai, anglai, suomiai" buvo parašyta Amerikoje ir išleista Susivienijimo lietuvių Amerikoje lėšomis 1916 m., išspausdinta "Tėvynės" laikraščio spaustuvėje Niujorke (65 p.). Apie artimiausius kaimynus latvius ir jų giminingumą lietuviams M. Šalčius rašė, remdamasis kalbininku K. Būgos ir J. Endzelyno mokslo darbais. Jis aprašė latvių geografinę padėtį, gyventojų sudėtį, apžvelgė jų istoriją nuo Rygos įkūrimo 1201 m. iki XX a. pradžios, ekonominę ir kultūrinę krašto būklę, latvių rašytojus, draugijas ir laikraščius. Pabaigoje autorius išaukštino kaimynus latvius, kurie pralenkė mus kultūrine prasme ir kelė vienybės su jais idėją. Straipsnį baigė tokiais žodžiais: "Gal tik tame susivienijime su latviais mūsų išganymas, - mes tiek turime priešų, o ir jie nemažiau, kad jei padarysime vėl istorinę klaidą, kaip seniau, kuomet į mūsų kraštą puolė vokiečiai, ir nesuviensime savo kraštų politikos reikaluose, tai gal mus laukia verksmingas likimas..."

Patraukliai, sklaidžiai aprašyta ir Didžioji Britanija, jos geografinės ir klimatinės sąlygos, gyventojų sudėtis, kalba. Bene įdomiausias yra anglų gyvenimo būdo ir charakterio aprašymas, iš kurio matyti, kad anglai ypač veržiasi išnaudoti savo fizines ir dvasines ypatybes tam, kad sukurtų ekonominį pagrindą, kad galėtų išmoksinti vaikus. Autoriaus manymu, anglų darbštumas, proto smalsumas ir veržlumas gali būti pavyzdys kitoms tautoms. Plačiai aprašomi ir Britų imperijos kraštai įvairiose pasaulio dalyse, gamtiniai ištekliai, kiti turtai.

Apie suomius M. Šalčius taip rašo: "Mokslas - šviesa, kantrybė ir darbštumas yra už vis brangiausios dovanos tiek

pavienio žmogaus, tiek visos tautos gyvenime. Jos duoda tiek vienam žmogui, tiek visai tautai gražaus pragyvenimo, nepriklausomybės ir laisvės ten, kur tamsus, nepatverias tینگins žmogus visai gyventi negalėtų, arba gyventų didžiausiam skurde, priklausytų kokiems stipresniems, vikresniems ateiviams ir trauktų per amžius svetimą jungą. Kad tai teisybė yra, parodo suomių tautos gyvenimas".

M. Šalčius pabrėžia, kad pasaulyje nėra kito tokio krašto, kur būtų taip sunku žmogui gyventi kaip Suomijoje. Šiaurėje ji siekia Arkties vandenyną, kur ilgos šiaurės naktys ir trumpos vasaros. Važiuodamas per Suomiją, tematai vien akmenynus, kalvas ir pelkes. Retai kur pamatysi gražų, lygų lauką arba pievą. Patys suomiai savo kraštą vadina "uolų ir vandens" kraštu.

"Šiandien Suomija yra skaitoma vienu šviesiausiųjų, tvarkingiausiųjų, ramiausiųjų gyvenimui kraštu, - rašo autorius. - Daug kantrybės, darbštumo, išminties, meilės ir pasišventimo savo žemei ir tautai yra parodę suomiai. Daugelis tautų gali iš suomių tų dieviškųjų dorybių pasimokyti". Švedų ir rusų spaudžiami, rodėsi, turės išnykti, nes mažėjo jų miškų, upių plotai, mažėjo ir maisto. Norėdami išmisti, jie ėmė žemę dirbti. Kantrybė ir darbštumas padėjo suomiams atkariauti iš gamtos žemę, padaryti ją derlingą. Sunki kova su gamta užgrūdino suomių ir suteikė ypatingą charakterį. Jie lėti ir ramūs, mažakalbiai, yra tvirtos valios, ramios dvasios, mandagūs, padorus, taikiai sugyvena su kaimyninėmis tautomis ir gali būti pavyzdys lietuviams ir lenkams, latviams ir vokiečiams, kurie kivirčijasi su kaimynais.

Būdamas Amerikoje, M. Šalčius parašė "Pradedamosios aritmetikos vadovėlį", skirtą savamoksliams ir suaugusiųjų mokykloms. Jis išleistas 1916 m. kaip "Amerikos lietuvių" kursų leidinys Nr. 1. Išspausdino M. Paltanavičiaus spaustuvė Worcester, Mass. (84 p.) Pradžioje buvo įdėti patarimai, kaip naudotis vadovėliu. Čia sakoma, kad iš jo gali mokytis ir dideli, ir maži. Medžiaga išdėstyta taip: skaičių tarimas ir rašymas, po to - sudėties, atimties ir kiti aritmetikos veiksmai. Knyga parašyta originalia metodika, matyt, sekant kokiu nors Amerikos mokyklų vadovėliu.

Amerikoje parengta ir Susivienijimo lietuvių Amerikoje 1917 m. išleista M. Šalčiaus knygelė "Liudvikas Pasteris - žmonijos geradaris ir Jurgis Stefensonas - geležinkeliai" (Niujorkas, "Tėvynės" sp. 48 p.).

Lietuvos istorijai, kovoms už nepriklausomybę skirta jo knygelė "Lenkų sąmokslas Lietuvoje", kurią išleido Tėvynės mylėtojų draugija (leidinys Nr. 30) Amerikoje, išspausdino "Naujiečių" laikraščio spaustuvė. 1921 m. Lietuvos lenkų sąmokslas, kuris buvo numatytas 1919 m. rugpjūčio mėn. ir turėjo tikslą prijungti Lietuvą prie Lenkijos, buvo demaskuotas. Knygoje panaudoti dokumentai buvo gauti iš buvusio Lietuvos generalinio štabo žvalgybos viršininko L. Girros. M. Šalčius pratarmėje, parašytoje per 1919 m. Kalėdas, jam padėkojo. Autorius pareiškė padėką ir JAV lietuviui V. Lazdynui, kuris paragino rankraštį kuo greičiau išspausdinti, "kad ir broliai Amerikos lietuviai žinotų apie lenkų šnipų darbus Lietuvoje ir kitoms tautoms pagarsintų".

Tėvynės mylėtojų draugijos pratarinėje, parašytoje 1920 m., rašoma, kad šia knygele tikimasi užpildyti didelę spragą mūsų literatūroje lietuvių-lenkų santykių klausimu. Knygelė ypač vertinga dokumentine medžiaga.

M. Šalčius yra parašęs knygelę apie prancūzų švietėją, kuri pavadinta "Jonas Masė". Ją išleido Lietuvos mokytojų profesinė sąjunga, išspausdino Šiauliuose Savičo ir Šumkauskio spaustuvėje 1921 m. (10 p.). Knygelėje aprašyta mokytojo J. Masė veikla, jo veržlumas, troškimas šviesti liaudį, kurti mokyklas, švietimo draugijas ir knygynus. Mokytojo siekiams ir darbams buvo priešinama, jam trukdė net valstybės parlamentas, tačiau viską lėmė pačios liaudies troškimas mokytis, šviestis ir lavintis. 1881 m. balandžio mėnesį "Žmonių švietimo draugijos" suvažiavime J. Masė tokiais žodžiais išsakė draugijos tikslą: "Mūsų uždavinys yra išmokyti galvoti tuos, kurie negalvoja, išmokyti dirbti savo gerovei tuos, kurie nedirba, - išauginti žmonės ir piliečius". Po to suvažiavimo švietimo reikalai pagerėjo: buvo mokomi suaugusieji, įvestas privalomas vaikų mokymas. Per 30 metų pedagogo J. Masė išjudinta visuomenė pasiekė labai daug. M. Šalčius pabrėžia, kad "per tuos trisdešimt metų kilnaus prancūzo sumanyta ir karštai prancūzų šviesuomenės paremta idėja padarė tikrai jų tautos ir valstybės sustiprinimui daugiau kaip milijardai frankų, išleistų per tą laiką kariuomenės reikálams".

M. Šalčius populiarino turizmą ir yra parengęs knygą "Ką kiekvienas privalo žinoti apie turizmą". Ją išleido Lietuvos turizmo sąjunga (leidinys Nr. 3) Kaune.

Turizmą autorius įvertino kaip labai svarbų veiksnį, kuris "vienu kartu veikia daugelį tautos gyvenimo šakų: ir susisiekimą, ir pinigų apyvartą krašte, ir darbo pagyvinimą, ir pagerinimą greitinimą, ir gyventojų suartinimą viduje ir jų pasiturėjimą, žodžiu, visą kultūros ir ūkio gyvenimą". Lietuvai turizmas - naujas dalykas. Turizmas tegalėjo išsiplėsti tik patobulėjus susisiekimo priemonėms. Apžvelgęs turizmo ekonominę naudą, M. Šalčius išskėlė ir kitas jo ypatybes: "Užsienio turizmas labai artina tautas, kelia tarptautinį susipratimą ir bendradarbiavimą - jungia pasaulį ir žmonių į krūvą". Toliau jis rašė, kad Lietuva neturi tokių kalnų kaip Šveicarija ir jos oras daug šaltesnis negu Pietų Prancūzijos, vienok ir Lietuvoje yra daug puikių vietų (ypač pajūryje), kurios tinka turizmui, ir sveikatingų vietų, tinkančių gydymuisi.

"Kad krašte klestėtų turizmas, - rašė M. Šalčius, - reikia šių sąlygų: 1) kad būtų geras susisiekimas su kraštu iš lauko ir vidaus pusės; 2) kad būtų patogiai ir estetiškai įtaisytos vietos sustoti: viešbučiai, svečių namai ir nuomojamieji butai; 3) kad būtų geras, sveikas ir tinkamas turistams maitinimas (...); 4) kad būtų tinkamos vietos jiems maudytis, mankštintis, žaisti (...); 5) visi krašto gyventojai suprastų turistų reikalus ir visi vienodai rodytų jiems palankumo ir sudarytų gerą atmosferą..."

Šie nurodymai didele dalimi tinka ir dabar, todėl knyga neprarado savo aktualumo.

Turizmui plėsti geriausia turėti vieną organizaciją, išsišakojusią po visą šalį. Lietuvoje tokia organizacija buvo

Lietuvos turizmo sąjunga, įkurta 1929 m. Ji buvo Tarptautinės turizmo sąjungos narė. Lietuvos turizmo sąjunga organizavo atskirų asmenų ir grupių keliones po Lietuvą, medžioklę, žuklę, pasijodinėjimą arkliais, pasiirstymą valtimis. Sąjunga leido lietuvių ir kitomis kalbomis leidinius apie turizmą Lietuvoje. Šia knyga autorius norėjo paraginti Lietuvą gerai pasiruošti turistų aptarnavimui ir tuo pačiu padėti Lietuvai sutvirtėti ekonomiškai. Pabaigoje įdėtas pirmininko J. Vileišio pasirašytas Lietuvos turizmo centro valdybos atsišaukimas "Į talką", taip pat 1935 m. turizmo sąjungos programa.

Viršelyje buvo išspausdintas sąrašėlis "Turizmo s-gos leidiniai": 1) "Pamatykime Lietuvą" (108 p.), "Lietuvos turizmo sąjungos įstatai" (8 p.), "Ką kiekvienas privalo žinoti apie turizmą" (32 p.)

Ši knygelė nėra M. Šalčiaus asmeninis darbas, ji yra Lietuvos turizmo sąjungos leidinys, bet ji priklauso jo plunksnai. Tai liudija pastaba antraštinio lapo kitoje pusėje "M. Šalčiaus rankraštis". Be to, po atsišaukimo "Į talką" šalia J. Vileišio parašo randame parašytą "už sekretorių Matas Šalčius".

M. Šalčius buvo aistringas ekskursijų organizatorius. Jo išlikusiame fonde yra nuotraukų, kur jis nusifotografavęs su ekskursijų dalyviais.

Konkrečiam turizmui po Lietuvą skirta kita knyga "Pamatykime Lietuvą" (Kaunas, 1930). Čia trumpai aprašytos Lietuvos lankytinos vietos, leidinyje daug iliustracijų. Yra išlikęs šios M. Šalčiaus knygos rankraštis, pavadintas "Vadovas po gražiąsias Lietuvos vietas". M. Šalčiaus rankraščiai 1995 m. perduoti Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai.

Skaitytojams mažai žinomos dvi M. Šalčiaus anglų kalba išleistas knygos. Pirmoji vadinasi "The Outrage of Vilnius" (The Latest Developments in the Polish - Lithuanian Dispute), išleista Vilniui vaduoti sąjungos. Knygelė yra aštuonių puslapių, be antraštinio lapo, joje nenurodyti leidimo metai. Viršelio antrame puslapyje yra po karų ir Vilniaus pagrobimo nustatytų sienų žemėlapis. Knygelę išspausdino "Vilniaus" spaustuvė.

Čia nagrinėjamos priežastys, kodėl lenkai savinasi Vilnių. Autorius pateikia net 20 argumentų, kodėl Vilnius yra lietuvių: Vilnių įkūrė Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas 1323 m., nuo tada Lietuvos sostinė - Vilnius, Lietuvos valstybė buvo didžiulė - nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Visi Vilniaus vietovardžiai yra grynai lietuviški ir t.t. Pažymėtinas dvyliktas argumentas, kur nurodyta, kad Nacionalinė geografų draugija savo rašte 1921 m. vasarį aprašė "Naują Europos žemėlapi" su Lietuvos sostine Vilniumi. Argumentuotai pateikdamas faktus, M. Šalčius prisidėjo prie Lietuvos teisių gynimo tarptautinėje arenoje, supažindino skaitytojus su aktualiausia Lietuvos problema.

Deja, autorius nenurodytas. Kad tai M. Šalčiaus plunksnai priklausantis tekstas, sužinota iš jo asmeninės bibliotekos knygos, kur pirmajame puslapyje pieštuku įrašyta: "Mano rašytas pamfletas 1934 m. rudenį".

Antroji anglų kalba išleista knygelė - "Japanese Atroci-

ties in Manchuria". Ji neturi antraštinio lapo, yra 17 puslapių apimties, viršelyje nurodyta, kad perspausdinta "Reprinted From the Canton Gazette". Leidimo vieta ir metai nenurodyti. Pirmajame puslapyje po pavadinimo nurodytas autorius "By M.J. Salcius". Pradžioje rašoma apie 1931 m. Japonijos pradėtą intervenciją Mandžūrijoje, po to Japonija 1932 m. sukūrė marionetinę Mandžuko valstybę. Toks buvo Japonijos planas, o vėliau, 1932-1936 m. ji užėmė dar kelias Kinijos provincijas. Sprendžiant iš čia paminėtų datų, galima spręsti, kad knygelė pasirodė 1936 metais.

M. Šalčius mokė "Trimito" korespondentus, kaip rašyti korespondencijas. Kauno technologijos universiteto bibliotekoje yra išlikęs vienas egzempliorius jo paskaitų, pavadinimų "Trimito" korespondenciniai kursai" (Kaunas, 1925. 100 p.), išspausdintų dauginamuju prietaisu. Šis darbas vertingas tuo, kad jame glaustai pateikta lietuvių žurnalistikos istorija. Paskaitos bus turėję nemažą praktinę reikšmę, nes jomis M. Šalčius mokė didelį būrį žmonių žurnalistinio darbo.

Išversdamas ištraukas iš anglų mokslininko Č. Darvino knygos "Kelionė Biglio laivu" ir pavadindamas "Tarp Pietų Amerikos gyvulių" (Šiauliai, "Kultūros" bendrovės leidinys, 1921 m.), M. Šalčius pateikė Lietuvos skaitytojui įdomių pasakojimų apie gamtą.

M. Šalčius daug dirbo Lietuvos šaulių sąjungoje, priklausė centro valdybai, vienu metu redagavo "Trimitą". Jo plunksnai priklauso "Lietuvos šaulių sąjungos vidaus tvarkos statutai" (Kaunas, 1925). Knygelės išleidimo metu M. Šalčius buvo sąjungos centro valdybos pirmininkas. Autorystė nustatyta iš jo asmeninio egzemplioriaus, kuriame yra rankraštiniai pataisymai.

Galbūt yra ir daugiau jo ranka rašytų sąjungos leidinių, bet tai kol kas neįtikima.

Noras pažinti ir suprasti pasaulį, apie tai papasakoti Lietuvos skaitytojams atskleidė tikrąjį šio produktyvaus literaturo talentą.

Už šešių dalių knygą "Svečiuose pas 40 tautų" keliautojas M. Šalčius pelnė rašytojo šlovę. Autoriui buvo paskirta "Spaudos fondo" 1936 metų literatūrinė premija (1000 litų), kuri buvo įteikta 1936 m. vasario 17 d. Kauno valstybės teatre.

Knygoje nurodyta, kad tai "ketverių metų kelionės po Europą, Aziją ir Afriką aprašymas". Pirmosios dalies pradžioje autorius rašė, kad leidosi į tolimą kelionę dėl kelių priežasčių: pirma, traukė visiems įgimtas noras keliauti, antra, sportas - noras keliauti aplink pasaulį motociklu ir trečia, "laikraštinių smalsumas: pamatyti, kaip žmonės kituose kraštuose gyvena, apie ką galvoja, ko siekia ir tikisi ir kaip jie tvarkosi". Jis pats norėjo tai patirti ir aprašyti. M. Šalčių ypač viliojo Indija, taip pat Balkanai ir Mažoji Azija, apie kurias yra rašę S. Daukantas, J. Šliūpas, J. Basanavičius, ieškodami ten mūsų tautos kilmės vietų.

Ilgai keliavo M. Šalčius po pasaulį. Kartu su A. Poška išvyko 1929 m. lapkričio mėnesį, o grįžo 1934 m. (kelionėje jie atsiskyrė).

Visas šešias knygos dalis išleido "Spaudos fondas", iš-

spausdino "Raidės" spaustuvė Kaune 1935-1936 m. Iliustravo dailininkas T. Kulakauskas, kiekvienai daliai nupiešdamas kitokį viršelį. Pavyzdžiui, pirma dalis iliustruota motociklininko atvaizdu, antroji - garsiais arabų kraštų minaretais ir t.t.

Pirmoji dalis "Nuo Kauno iki Atėnų" buvo išspausdinta 1935 m. 3000 egz. tiražu ir tuoj pat išpirkta. Ją graibstyte graibstė skaitytojai. Todėl tais pačiais metais buvo išleistas antrasis leidimas 2000 egz. tiražu. Štai ką rašo autorius šio leidimo įvadiniame žodyje: "Rengdamas antrąjį pirmosios savo kūrinio dalies leidimą, pasinaudojau kai kuriais kritikos ir draugų nurodymais, patirtais tiek Lietuvoje, tiek iš užsienių; ir vienas vietas visai išleidau, kitas kiek perdirbau, kad jos labiau atitiktų šiandieninę aprašomų daiktų būklę. Pavyzdžiu gali būti Vengrijos kelių aprašymas, kur, išvedus didįjį betonotą vieškelį Viena - Budapeštas, keliai yra žymiai pasitaisę. Teko išbraukti vieną antrą politikos aprašymo straipsnelį, nes tautų nusistatymai ir jausmai taip pat kinta, kaip ir žmogaus dirbamas ir tvarkomas žemės paviršius. Taisydamas savo kūrinį antrajam leidimui, žiūrėjau, kad jis būtų visiems suprantamas, kaip ir pirmojo leidimo, ir kad jo aprašymai kuo tikriausiai atvaizduotų šiandieninį aprašomų vietų ir žmonių stovį".

Knygos populiarumas neatslūgo ir vėliau. 1940 m. 2000 egz. tiražu buvo išleistas trečiasis pirmosios dalies leidimas.

Antroji dalis, pavadinta "Per arabų kraštus", pasirodė 1935 m. 3000 egz. tiražu, tačiau ir to buvo per mažą - 1936 m. buvo išleistas antrasis leidimas (dar 3000 egz.). Šioje knygoje aprašyta, ką M. Šalčius pamatė ir patyrė Afrikos, Mažosios Azijos kraštuose (Egipte, Sinajaus dykumoje ir Palestinoje). Antrajame leidime tepataisyti kai kurie stiliaus nelygumai.

Trečioji dalis, pavadinta "Po Mažąją Aziją ir Irano kalnyną", taip pat turėjo du leidimus - 1935 ir 1936 m., abu po 3000 egz. Bespausdinant šią dalį, paaiškėjo, kad ją netelpa kelionės po Iraną aprašymo pabaiga ir Afganistanas. Tie dalykai buvo perkelti į ketvirtąją dalį, pavadintą "Slėpinin-goji Indija".

Šios dalies pabaigoje yra įdėta ištraukų iš pirmosios trečiosios dalių recenzijų spaudoje. Štai ištrauka iš S. Zbarsko recenzijos, išspausdintos "Lietuvos aide" (1935, Nr. 70): "Kelionių literatūros mes palyginti labai mažą teturime. Mato Šalčiaus "Svečiuose pas 40 tautų" - nemenkas indėlis į šio žanro literatūros lobyną. Įspūdzius skaitydamas gauni progos trumpai peržvelgti ir tų kraštų išorinį pavidaį, ir jų ekonominį, politinį bei kultūrinį būvį ir pagaliau pajauti tų kraštų teikiamą savotišką dvasinę nuotai-ką". S. Zbarskas teigia, kad autorius rašo gyvai, mokamai panaudodamas dialogus, meniškai atkurdamas svetimų kraštų peizažus. Jis iškelia dailininko T. Kulakausko piešinių efektyvumą, knygos meniškumą.

Rašytojas J. Šimkus, recenzuodamas M. Šalčiaus knygą, rašo: "Šalčiaus rašymo stilius ir pasakojimas yra labai gyvi, sultingi ir malonūs skaityti, daug kur malonesni, negu koks romanas". Jis iškelia M. Šalčiaus drąsų sumanymą važiuoti į tokią tolimą kelionę be pinigų.

Leidėjai iš "Spaudos fondo" pažymėjo, kad knyga buvo premijuota kaip grožinės literatūros veikalas. Kiekviena dalis, anot jų, buvo grobstyte išgrobstyta.

Ketvirtoji ir penktoji kelionės aprašymo dalys išėjo 1935 m. Ketvirtoji dalis daugiausia skirta Indijai. Ten M. Šalčius patyrė daug malonių dalykų. Indija buvo jo svajonė. Indijoje jis susitiko su Mahatma Gandhi, su rašytoju Rabindranatu Tagore. Savo išpūdzius keliautojas spausdino Lietuvos ir tų šalių, per kurias keliavo, laikraščiuose. Žinoma, kad 1933 m. jis buvo "China Press" korespondentas. Deja, tuos po pasaulį išmėtytus jo straipsnius dabar sunku besurinkti. Geriausiai išliko šešiose kelionių aprašymų dalyse užfiksuoti faktai, vaizdai, susitikimai su garsenybėmis ir su paprastais žmonėmis.

Penktoji dalis "Džiunglių kraštuose" paskirta tolimesnės kelionės per Birmą, Siamą, Malajų valstybes, Indoneziją, Honkongą, Pietų Kiniją aprašymui. Neįprastos oro sąlygos, kitoks maistas, gyvenimo būdas ir sunkino M. Šalčiaus kelionę, ir darė ją įdomią. Įdomu, kad Rytų kraštų žmonės greit pastebi nusiminusį žmogų. Todėl M. Šalčiui kritiškais atvejais padėdavo jautrūs žmonės.

Ypatingą M. Šalčiaus dėmesį atkreipė Kinija ir jos gyventojai. Toje šalyje gyveno nemaža lietuvių, kai kurie tarnavo muitinėse ir kariuomenėje.

M. Šalčius Kinijoje bendravo ir su spaudos atstovais. Dar būdamas Batavijoje, jis gavo rekomendaciją anglų kalba Šanchajuje leisto laikraščio "China Press" redaktoriui H.K. Tongui. Jis lankėsi kai kurių laikraščių redakcijose. Į europiečius čia buvo žiūrima su nepasitikėjimu, ir M. Šalčiui buvo paaiškinta, kodėl taip yra: pirmiausia dėl to, kad europiečiai remia japonus kovose su kinais. Žurnalistas skundėsi, kad Tautų Sąjunga nepadare nieko, kad užstotų kinus, kai japonai 1931 m. spalio 18 d. iš pasalų puolė Mandžuriją.

M. Šalčius su Latvijos konsulu Rušenu surengė vakarienę visiems laikraščių redaktoriams, su kuriais jis čia susitiko ir kuriuos aplankė. Jie abu plačiai papasakojo apie Latviją ir Lietuvą, o šie tai aprašė savo laikraščiuose, vadinami mūsų kraštą "Li-Tu-Va".

Visos "Svečiuose pas 40 tautų" dalys iliustruotos autoriaus nuotraukomis, yra kelionių žemėlapiai. M. Šalčius dirbo labai kruopščiai: jei jis 4 valandas keliaudavo, tai 4 valandas rašydavo apie tai. Duktė Aušra pasakojo, kad grįžęs iš tos didelės kelionės, jis parsivežė didžiulį lagaminą užrašų ir kelionės aprašymų. Tada jis sėdo rašyti knygos. Rizikuodamas sveikata ir gyvybe, nuolat pristigdamas pinigų tolimesnei kelionei ir įtemptai dirbdamas, M. Šalčius nusipelnė gero vardo visame pasaulyje. Kur jis benuvažiuodavo į Argentiją, Braziliją, Urugvajų ar Čilę, visur būdavo pristatomas spaudoje kaip keliautojas ir rašytojas, šešiatomės knygos "Svečiuose pas 40 tautų" autorius.

Ilgus metus M. Šalčius buvo nutylimas. Tik prof. Č. Kudabos iniciatyva pasirodė jo knyga, suglausta į vieną tomą "Svečiuose pas 40 tautų" (Vilnius, 1989). Prof. Č. Kudaba bendravo su M. Šalčiaus žmona Bronislava (1891-1972), su dukromis Raminta, Aušra ir Aldona ir, daug sužinojęs iš jų, prabilo pirmąsyk tarybinėje spaudoje straipsniu "Sve-

čiuose pas 40 tautų" (Mokslas ir gyvenimas, 1967, Nr. 7). Po to spaudoje buvo išspausdinta daug straipsnių, ypač jo gimimo jubiliejinių sukakčių proga.

Būdamas nepaprastai darbštus, matydamas, kaip reikia lietuviams gerų knygų, žodynų, vadovėlių, M. Šalčius daug rašė, rengė spaudai savo darbus. Jo archyve yra išlikęs rusų-lietuvių kalbų žodynas "Практический русско-литовский словарь (с краткою грамматикой литовского языка и ударениями)".

Gyvendamas Amerikoje, parengė anglų kalbos vadovėlį. Jo archyve yra knygų, rengtų spaudai - "Amerikos mokyklos" ir "Bandydas lietuvių kalbos gramatikos" fragmentai.

Gyvendamas Argentinoje, M. Šalčius 1936-1938 m. redagavo laikraštį "Išvien" ir sudarė sieninį kalendorių, kurio vienintelį egzempliorių turi Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Jame pateikta daug informacinės medžiagos iš Argentinos lietuvių gyvenimo (draugijos, bendrovės, spauda ir t.t.). Kalendorius iliustruotas. Nors sudarytojas M. Šalčius nenurodytas, bet nustatytas iš dienoraščių.

Žinoma, kad M. Šalčius nusiuntė "Spaudos fondui" iš Buenos Airės dvi parašytą grožinės literatūros kūrinių "Be tėvynės ir be meilės", apie kurį jokių žinių kol kas neturime.

Ne visos šio autoriaus parašytos knygos buvo išspausdintos, jo darbai dar laukia tyrinėtojų. Yra rengiama M. Šalčiaus spausdintų darbų bibliografija. Nemaža dalis jo rašytų ir apie jį rašytų straipsnių, kurie buvo išspausdinti tų valstybių, per kurias jis keliavo, spaudoje, dar nėra surinkta. Ne visi slapyvardžiai atskleisti, yra nemaža spėjamų straipsnių, nes jo interesų ratas buvo labai platus.

Neseniai M. Šalčiaus archyve surastas rankraštinis ekskursijų vadovo anglų kalba "Lithuania" prospektas. Jį išleido Lietuvos automobiloninkų klubas, išspausdino "Spindulio" spaustuvė Kaune. Nors išleidimo metai nenurodyti, bet iš to, kad tekste yra pateiktų 1930 m. pradinių duomenų, galima spėti, kad knyga išleista 1930 m. Tą patį patvirtina ir "Bibliografijos žinios" - knyga užregistruota 1930 m. Nr.3, tik nenurodytas autorius. Kadangi nuo 1929 m. pabaigos M. Šalčius buvo iškeliavęs, vadinasi, prie knygos parengimo yra prisidėjęs koks nors kitas žmogus.

Beliška surasti dar vieną M. Šalčiaus knygą "Didžioji Rusijos revoliucija", kuri buvo išspausdinta JAV.

Reikia manyti, kad M. Šalčiaus, lietuvių kelionių literatūros klasiko, publicisto, vertėjo ir pedagogo, literatūrinis palikimas netolimoje ateityje sulauks kruopštesnio tyrinėjimo ir svarbesnio įvertinimo, o svarbiausi jo veikalai ir straipsniai - pakartotinių leidimų.

¹ Jablonskis J. Raštai. - Kaunas, 1933. - T. 2, p. 301-308.

² Mokslo priemonių ir knygų tikrinamojoje komisijoje patikrintų leidinių sąrašas // Švietimo darbas. - Kaunas. - 1925, Nr. 1, p. 78.

Summary

Books by Matas Šalčius, a Traveller, Publicist and Writer

Dalia GARGASAITĖ, Raminta ŠALČIŪTĖ-SAVICKIENĖ

M. Šalčius (1890-1940), a traveller, publicist, cultural and public activist is widely known for his book "Visiting 40 Nations" (Part 1-6, 1935-1940).

In his youth he worked at school and was well aware of the needs of schools and thus, prepared various books for children - textbooks and books for reading. Also, he published several popular science editions.

M. Šalčius had a desire and aim to educate people, to spread information about the foreign countries through his selected works as a Lithuanian traveller. As a result, he wrote lots of travelogues about the countries he visited and published them in the periodical press of that time. He was

highly concerned about Lithuanian tourism and promoted it in his two books regarding this particular topic.

M. Šalčius is famous as a translator of fiction. He translated and published some books by a Danish writer Ch. Andersen, also translated and published in the periodical press some literary works by an English writer W. Shakespeare.

M. Šalčius has written two books in the English language: "The Outrage of Vilnius (The Latest Developments in the Polish-Lithuanian Dispute)", 1934 and the "Japanese Atrocities in Manchuria", 1932. This type of language versatility was of great significance at that time.